

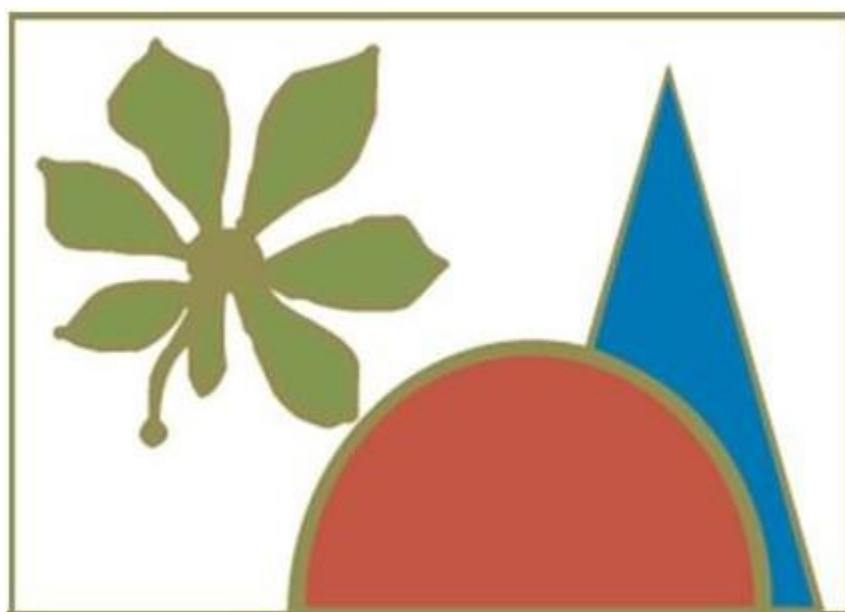

Peder Balke (1804-1887), Carl Johans Klev, 1831 i

Fra Vømmøldalen til Schafteløkken

Olaf Varslot

10. mai 2017

Reisen starter i Helgådalen i Verdal, mest kjent for Slaget på Stiklestad, hvor *Kong Olav Haraldsson* - Olav den Hellige - falt i 1030, etter at han kom tilbake fra utlendighet i Gardarike.ⁱⁱ

Vi er i Inntrøndelag, mektig den gang, men også senere, f.eks. under reformasjonen i 1537, mens vi var under Danmarkⁱⁱⁱ.

Norges siste katolske erkebiskop i Nidaros og formann i Det norske Riksrådet, Olav Engelbrektsson, bygde slottsfestningen *Steinviksholm* i Trondheimsfjorden; det største byggverket fra norsk middelalder.

Austråttborgen lå på andre siden av fjorden. Inger til Austråt kjenner vi best fra Ibsens drama. Hun lå i konflikt med mange, også med erkebiskopen. Hun avskaffet gjerne katolisismen for egen vinnings skyld. Erkebiskopen innkalte til Riksmøte på Bud på Romsdalskysten i 1533. Den lutherske læres fremgang sto på dagsorden. Erkebiskopen måtte rømme landet. På vei ut Trondheimsfjorden plyndret han Austråttborgen.

Sentrum i bygda er Verdalsøra eller Porcelenstrand, som bygdas store sønn Hans Rotmo eller Vømmøl-Rotmo, har kalt den. Hans og jeg var nabogutter, gikk i samme klasse på en liten landsens 3-delt folkeskole, en skole med flere årskull i samme klasse. Ivar Aasen stod sterkt, nynorsk var skriftspråket. Vi bodde 3 mil opp i dalen; og etter ytterligere 3-4 mil er vi i fjellgrenda *Vera*, med Sverige som nabo.

I 1955 ble Vera kjent for sitt ungkarsoverskudd, og i den grad noe kan gå viralt på papir, så vakte saken betydelig interesse i europeiske aviser, ettersom det lenge etter krigen var stort kvinneoverskudd mange steder^{iv}.

10 sykepleiere og 1 jordmor fra Hilversum i Holland meldte sin ankomst til det årlige *Veresstevnet*. Tulipanpiker kom, det gjorde også 2000 nysgjerrige verdalinger. Aldri hadde publikumstilstrømningen vært større. Da bussen gikk tilbake til Holland manglet to.

Nærmeste storby er *Trondheim*, dernest Østersund; vi er nå i Sverige, i Jämtlands län. Stiklestad - Østersund - Trondheim er et svensk-norsk område, historisk rikt på kulturelt samkvem og handelsforbindelser, og en arena for skjebnefellesskap med felttog og krig.

Jämtland lå under norskekongen fra 1100-tallet, men måtte avgis til Sverige ved freden i Brømsebo i 1645, etter to års grensekrig mellom Sverige og Danmark-Norge^v, kalt Hannibalfelden.

Noen år senere, i 1657, erklærte dansk kongen krig mot Sverige, kalt Krabbefelden. Det ble satt opp en hær på 2000 mann i Trøndelag. Frösö Skanse ved Østersund kapitulerte, og vi fikk kontroll over Jämtland^{vi}. Men utenfor København stod svensk kongen og truet med å angripe byen. Under forhandlinger i Roskilde i 1658 endte det med at vi måtte trekke oss ut av Jämtland, Trondhjems len måtte avstås til Sverige, og Norge ble delt i to. Svenskene inntok Trondheim, la harde skatter på innbyggerne, skrev ut 2000 soldater, deriblant 70 verdalinger, som skulle til Baltikum for å slåss under svensk fane. Vi rustet igjen til krig, Trondheim ble beleiret, og svenskene ga opp okkupasjonen av Trøndelag og trakk seg ut.

General Armfeldts felttog i 1718-19 var svenskernes forsøk på å innta Trondheim. Armfeldt startet fra Jämtland med 10.000 mann, 7500 hester og 2500 matkrøtter, og brukte noe av den samme ruta som Olav den Hellige brukte i 1030.

Vi er under den Den store nordiske krigen^{vii}. Sverige var ferdig som stormakt i Europa etter tapet mot Tordenskiold i 1716. Men Karl XII hadde som mål å gjenreise Sverige som stormakt med sin karolinerhær. Selv skulle han ta Kristiania. Armfeldts oppgave var å innta Trøndelag og Trondheim; det ville igjen dele Norge i to. Trondheim forsvarte seg meget godt. Karl XII ble drept under beleiringen av Fredriksten ved Halden. Armfeldt slo retrett, møtte uvær og sprengkulde over vinterfjellet, og en voldsom katastrofe utspant seg da storparten av karolinerhæren frøs ihjel.

Vi er i Nordtug-land.

Historisk har Jämtlands forbindelser med omverdenen gått i retning *øst-vest*. Det har gitt opphav til humoristiske begrep med regionalpolitisk brodd, som Øst-Trøndelag og Republikken Jämtland.

Noen av oss forstår bedre Nortugs godartede vitsing med svensker når vi har med oss historien som bakteppe: Et utstrakt samkvem over grensen, utveksling av arbeidskraft, språkfellesskap, årlige martnadsdager, Meråker kobbergruver; forsvarsverk langs naturlige ferdselsårer, hvor min bestefar som 25-åring, som en av mange, lå med ladet gevær og ventet på svenskene i 1905.

I dette Inntrøndelag vokste jeg opp på en middels stor gård, med mor, far, bror; med kuer, sauer; kviger, okser, kalver, høner. Og hester. Her var katter og kattunger, og hunder. I fjøset var det kalving og lamming, melking og mye annet. Dyrene skulle alle ha mat, fjøset skulle holdes rent. Her var våronn, hesjing, høykjøring, potetopptaking, og *skuronn*. Matauk var viktig, det var bærsanking, fiske i fjellvann, det var elgjakt. Av saltvannsfisk kjente vi bare uer og sild. Ordinær seterdrift var avviklet, men det var sommerbeite i fjellet for sauer og ungdyr. Før jul ble det slaktet griser og mere til. Det ble spist innvoller, blodmat, griseknoker og alt som var.

Vår kjøpmann, en assortert landhandler, hadde det vi trengte, ferskvarer måtte forhåndsbestilles. Det var stort den dagen butikken fikk fryselager. Vi kunne leie en liten boks, omtrent som på oppbevaringen på Østbanen.

Den lokale telefonsentralen var hos kårfolkene på nabogården. De koblet oss manuelt opp mot nabolaget og omverdenen; alle visste alt om alle.

Våre foreldre merket etterdønninger av krigen på mange måter. Og Rinnanbanden etterlot seg dype spor. Vi barna merket krigen på vår måte, mange relasjonelle krigssår skulle leges. Min onkel, veteranen, holdt oss med fortellinger. Først i dag er sårene i ferd med å viskes ut.

De fleste av oss hadde en slektning eller nabo som var død av tuberkulose eller lungebetennelse, eller var på langtids sinnssykeasyl. Antibiotika var bare så vidt kommet, og legekunsten hadde store begrensninger.

Svært mange voksne levde et fysisk meget krevende liv. Mammaer var hjemmевærende, naturalhusholdning var tidkrevende; pappaer skulle tjene penger til å brøfø seg og familien. Det var *et stort men*: De få jobbene som var å oppdrive var sesongarbeid; i vinterhalvåret *skogsarbeid* på Verdalsbruket og rundt omkring i Jämtland, i sommerhalvåret onnene på gårdene.

Regelmessig opplevde vi omstreifere som solgte blikkvarer, såpe, dørmatter og slikt. Barn og mødre ble gjerne redd når de kom.

Dette var før folketrygdloven, lite hjelp å få når det røyntet på.

Grenda fikk to innflyttere på den tiden: Det var butikkassistenten på 20. Hun kom fra Oslo til vår lokale kjøpmann; kvikk, strålende på service, vennlig og hjelpsom. Og det var lærervikaren på 19 fra Trondheim; rett fra gymnaset kom hun til vår folkeskole. Dyktig, en elsket lærer, startet engelskundervisning for barn og voksne på fritiden. Begge fikk sin skjebne beseglet i Vømmøldalen. Man giftet seg, og man ble værende.

Så skjedde det noe stort, på slutten av 60-tallet. Store endringer kom med *Aker Verdal* og oljeplattformene. I perioder 1000 arbeidere i en bygd med 12.000 innbyggere.

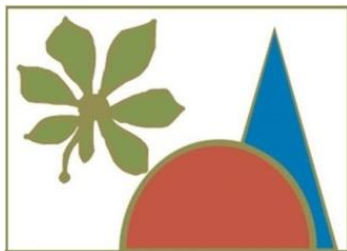
Dette forlot jeg. Etterkrigskullene var store, var slett ikke alene om å dra ut. Det ble Steinkjer landsgymnas, senere studenttilværelse i Bergen. Her la jeg igjen dialekten – trøndersk hadde trange kår i Bergen på den tiden.

Distriktslegekontoret i Verdal, ikke en dag eller natt uten at det kom noen fra Aker med sveiseglo i øyet. Sveisere var mangelvare, ble rekruttert utenfra, gjerne fra Finnland. De var oljealderens rallare. Vodkaen trumfet bygdas hjemmebrent.

Brigadelege i Bardu. Distriktslegekontoret i Salangen i Troms. Salangen og Lavangen var blitt «*storkommune*» ved kommunesammenslåing i 1964. Men de klarte ikke å leve sammen, og ble skilt året etter at vi dro.

Regionsykehuset i Trondheim, i dag St Olav; Helserådet i Skien, den gang man hadde Sunnhetsloven.

Det ble *Majorstuen* fra 1983, et møte med det sentraliserte sosial- og helsestellet i hovedstaden: Helserådet, Sosialsentralen og Kontoret for Eldreomsorg. En ny tidsånd rådet, *desentralisering*, og helse- og sosial-

tjenesten ble til 25 bydeler i 1988.

Vi erfarte raskt: SMALL IS BEAUTIFUL.

Men det er med organisasjonsendringer som med pendelsvingninger. Man begynte snart å tro på store enheter igjen. Nå er det 15 bydeler, og noen tror på enda færre. Nye utfordringer hele veien. Oslos utvikling er utrolig spennende.

Jeg vil avslutte med noe jeg er spesielt glad for, etableringen av OSCAR lokalmedisinske senter i 2011. Her etablerte vi sosiale og medisinske tilbud på tvers av alle profesjoner, og hvor forebygging, velferd og mestring er sentrale begrep, og den røde tråd. Her foregår hele tiden gründervirksomhet. Jeg har foreslått for programkomiteen at vi inviterer oss til et besøk på OSCAR, for å møte noen kommunale gründere.

Uegennyttig praktisk frivillig arbeid oppleves meningsfylt for mange. OVRK driver allerede aktivt frivillig arbeid i samarbeid med Frogner-hjemmet. Og kanskje kan vi legge grunnlaget for nok et lokalt forankret frivillighetsprosjekt? Målgruppen kan være: Enslige mindreårige asylsøkere, 15-18 år. *Motto: - when Mastery Counts !* Formålet vil bl.a. kunne være: Sosialisering, praktisk hverdagserfaring og samfunnsopp-læring. Et frivillighetsprosjekt for en avgrenset, men svært sårbar gruppe ?

Fotnoter:

ⁱ Peder Balke (1804-1887), **Carl Johans Klev**, 1831

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e7/Balke_Carl_Johans_Klev_1831.JPG

Verdal historielag, Årbok 1990, side 146. Mads Almaas: Om Peder Balke og Jemtlandsveien:

<http://www.nb.no/nbsok/nb/7fddf7a3d8a8138c4302c7d50aa1e23a.nbdigital?lang=no#3>

<http://www.nb.no/nbsok/nb/7fddf7a3d8a8138c4302c7d50aa1e23a.nbdigital?lang=no#149>

ⁱⁱ **Olav den hellige (995-1030)** var konge i Norge i 1015–28. Det ble åpent opprør mot kong Olav i 1028. Den utløsende årsak var drapet på Erling Skjalgsson, som ble drept etter et sjøslag mot kong Olav i desember 1027 eller 1028. Etter det mistet kongen nesten all støtte. Olav Haraldsson flyktet østover, over Sverige til Gardarike, i dagens Russland. Det er usikkert om kong Olav oppholdt seg i Novgorod, det gamle Holmgård, eller i Kiev. Knud var konge over England og Danmark. Håkon, Eirik Jarls sønn, som Olav hadde sendt ut av landet i 1015, ble Knuds jarl i Norge. I 1029 omkom Håkon i et skipsforlis på vei hjem til Norge, og Olav øynet muligheten for å gjenvinne sitt rike. Med en hær av svear, jemter, islandske og norske følgesmenn møtte han bondehæren, ledet av Kalv Arneson, Hårek av Tjøtta og Tore Hund. Olav falt på Stiklestad 29. juli 1030.

ⁱⁱⁱ **Kalmarunionen** 1397-1523 mellom Danmark, Norge, Sverige, dannet 1397 og oppløst 1523. Den nordiske syvårskrig 1563-1570, hadde et ønske om å gjenskape Kalmarunionen.

^{iv} **Fjellbygda Vera:**

- Veres-stevne, 8.8.1955: http://verdalsbilder.no/vis_avisklipp_en.php?id=718

- Verdal historielag, Årbok 2005 s 219: Klaus Andersen: Æ kjæm ihaug "Tulipanpikene"

<http://www.nb.no/nbsok/nb/2335607b1cd06286bf4bfdcd2991b071?index=37#221>

- Verdal historielag, Årbok, 2013 s 193: Jon Holmlimo: Tulipanpikene gjorde Vera berømt

<http://www.nb.no/nbsok/nb/6a70d0d99713113dcf0b983926a4f92f?index=38#195>

- Stevneplassen 1955: <http://verdalsbilder.no/KKIndexBig.php?bid=2545>

^v **Freden i Brömsebro** i 1645 satte en stopper for den såkalte **Hannibalfelden**, en grensekrig mellom Sverige og Danmark-Norge som hadde pågått siden 1643. Freden innebar at Danmark-Norge avga Jämtland, Härjedalen, Gotland och Ösel till Sverige.

^{vi} Danskekongen Fredrik III erklærte krig mot Sverige i 1657, den såkalte **Krabbefelden**. Det ble under Jørgen Bjelke satt opp en hær på 2000 mann i Trøndelag. Den gikk gjennom Verdal, via Stene Skanse på vei mot Jämtland. Frösö Skanse ved Østersund kapitulerte, og Bjelkes hær fikk kontroll over Jämtland.

^{vii} **Den store nordiske krigen**, 1700 til 1721, var en serie med kriger som ble ført i Nord- og Øst-Europa fra 1700 til 1721 mellom på den ene siden Sverige og på den andre en stor og skiftende koalisjon bestående av Sachsen-Polen, Danmark-Norge (1700 og 1709-1720) og Russland, samt fra 1715 også Preussen og Hannover. Krigen begynte med et koordinert angrep på Sverige fra koalisjonen i 1700, og ble avsluttet ved freden i Nystad i 1721. Norge ble krigsteater i 1716 og 1718, da svenskekongen, Karl XII, invaderte landet.

Sverige mistet sin stormaktsstilling som følge av krigen, mens Russland etablerte seg som en europeisk stormakt og den dominerende makt i Østersjøområdet.